

Πρόλογος στην ελληνική έκδοση

Η Ελλάδα πάντα παίζει ιδιαίτερο ρόλο στην επαγγελματική μου ζωή. Όταν ξεκίνησα τη μελέτη της ακροδεξιάς, ως πτυχιακός σπουδαστής στο Πανεπιστήμιο του Λέιντεν, στην Ολλανδία, στα τέλη της δεκαετίας του 1980, ήταν μία από τις ελάχιστες χώρες με αυτό που τότε θεωρούνταν ότι είναι ένα πετυχημένο ακροδεξιό κόμμα. Η Εθνική Πολιτική Ένωση (ΕΠΕΝ), που με τα σημερινά δεδομένα θεωρείται γκρουπούσκουλο, ήταν τότε ένα από τα ελάχιστα ακροδεξιά κόμματα που εκπροσωπούνταν στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Είναι αλήθεια είναι ότι γνώριζα ελάχιστα για το κόμμα, επειδή η αγγλική βιβλιογραφία της πολιτικής επιστήμης αναφερόταν πάντα σπάνια στην ελληνική κομματική πολιτική και η μελέτη της ελληνικής ακροδεξιάς πολιτικής παρέμεινε ασήμαντη μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 2000.

Η Ελλάδα ξεκίνησε πραγματικά να επηρεάζει τη δουλειά μου τη δεκαετία του 2010, εξαιτίας της ανόδου δύο κομμάτων, του Συνασπισμού της Ριζοσπαστικής Αριστεράς (ΣΥΡΙΖΑ) και της Χρυσής Αυγής. Η άνοδος του αριστερού λαϊκιστικού ΣΥΡΙΖΑ, μετά τη Μεγάλη Ύφεση, μετατόπισε την εστίασή μου από τη «λαϊκιστική ριζοσπαστική δεξιά» στον «λαϊκισμό» καθεαυτό. Ενώ ο ΣΥΡΙΖΑ ήταν προφανώς ένα διαφορετικό «πολιτικό ζών» από τα ριζοσπαστικά δεξιά κόμματα, όπως το Αυστριακό Κόμμα της Ελευθερίας (FPÖ), το Εθνικό Μέτωπο (FN) και το Φλαμανδικό Συμφέρον (VB), τα οποία μελετούσα μέχρι τότε, όλα είχαν ένα ιδιαίτερο κοινό χαρακτηριστικό, δηλαδή τον λαϊκισμό, που απέκτησε ιδιαίτερη σημασία τον 21ο αιώνα.

Ταυτόχρονα, η άνοδος της Χρυσής Αυγής ανακίνησε σοβαρά ερωτήματα για τη μελέτη της ακροδεξιάς πολιτικής μέχρι τότε. Όπως οι περισσότεροι συνάδελφοι, είχα σταματήσει να χρησιμοποιώ τον όρο «εξτρεμιστική δεξιά» (ή «δεξιός εξτρεμισμός») στις

αρχές της δεκαετίας του 2000, προτιμώντας αντ' αυτού παραλλαγές του όρου «ριζοσπαστική δεξιά», δεδομένου ότι δεν ήταν όλα τα σημαντικά ακροδεξιά κόμματα φασιστικά, αλλά επίσης δεν ήταν όλα και κατά της δημοκρατίας, δηλαδή, κατά της λαϊκής κυριαρχίας και του κανόνα της πλειοψηφίας. Στην πραγματικότητα, είχε γίνει γενική αντίληψη εντός του επιστημονικού πεδίου ότι τα κόμματα που ήταν ανοικτά αντιδημοκρατικά ή ρατσιστικά, δηλαδή τα εξτρεμιστικά δεξιά κόμματα, δεν μπορούσαν να είναι εκλογικά πετυχημένα εξαιτίας της αντιφασιστικής συναίνεσης της μεταπολεμικής Ευρώπης.

Η Χρυσή Αυγή κατέρριψε αυτήν τη γενική αντίληψη, τουλάχιστον για μερικά χρόνια. Ελάχιστα μεταπολεμικά ευρωπαϊκά κόμματα είναι τόσο ανοικτά και απαρέγκλιτα νεοναζιστικά όσο το ελληνικό κόμμα, το οποίο αποτέλεσε έμπνευση για εξτρεμιστικά δεξιά γκρουπούσκουλα σε όλη τη Δυτική Ευρώπη για δεκαετίες πριν από την εκλογική του επιτυχία. Παρόλο που η Χρυσή Αυγή παρέμεινε μια εξαίρεση, αν και όχι μοναδική (το 2016 το νεοναζιστικό «Kotleba - Λαϊκό Κόμμα Η Σλοβακία μας» μπήκε στο σλοβακικό κοινοβούλιο), με ανάγκασε να επανεξετάσω την ορολογία μου. Αν παρέμενα στο (λαϊκιστική) «ριζοσπαστική δεξιά», θα έπρεπε να μην συμπεριλάβω τη Χρυσή Αυγή –κάτι που έκανα σε κάποιες μελέτες–, αλλά αν ήθελα να τη συμπεριλάβω, και πιθανώς και άλλα κόμματα στο μέλλον, θα χρειαζόμουν έναν όρο που ενσωματώνει τόσο τη ριζοσπαστική δεξιά όσο και την εξτρεμιστική δεξιά. Με άλλα λόγια, η Χρυσή Αυγή ήταν ο βασικός λόγος για τον οποίο άλλαξα την ορολογία σε ακροδεξιά.

Το σοκ που προκάλεσε η εκλογική επιτυχία της Χρυσής Αυγής τον Μάιο του 2012 σχετιζόταν σε μεγάλο βαθμό με την ασυνήθιστη ιδεολογία της παρά με το ποσοστό της. Στην πραγματικότητα, στην ευρωπαϊκή σύγκριση, η ελληνική ακροδεξιά ξεχωρίζει για την αρκετά μέτρια εκλογική της στήριξη. Η μέση εκλογική στήριξη για (όλα) τα ακροδεξιά κόμματα στην Ελλάδα ήταν 0,0% τη δεκαετία του 1970, 0,2% τις δεκαετίες του 1980 και 1990, 3,1% τη δεκαετία του 2000 και 7,9% τη δεκαετία του 2010 – 13,3% αν συμπεριλά-

βουμε τους Ανεξάρτητους Έλληνες (ΑΝΕΛ), κάτι που αποτελεί θέμα αντιπαράθεσης (και τείνω να συμφωνήσω με εκείνους που το θεωρούν περισσότερο δεξιό λαϊκιστικό παρά λαϊκιστικό ριζοσπαστικό δεξιό κόμμα, δεδομένου του ότι ο νατιβισμός δεν είχε κεντρική θέση στην ιδεολογία του).

Η Ελλάδα βρίσκεται επίσης στον μέσο όρο ως προς τα άλλα βασικά ζητήματα αυτού του βιβλίου. Το βασικό δεξιό κόμμα της, η Νέα Δημοκρατία (ΝΔ), είναι αρκετά παρόμοιο με άλλα κυρίαρχα δεξιά κόμματα ως προς τους τρόπους με τους οποίους αποτελεί μέρος της κυρίαρχης τάσης που κανονικοποίησε ακροδεξιά κόμματα και θέσεις – όπως η βραχύβια κυβέρνηση «εθνικής ενότητας» με τον Λαϊκό Ορθόδοξο Συναγερμό (ΛΑΟΣ) το 2011-12. Εκεί που ξεχωρίζει, όμως, είναι στον ανοικτό εναγκαλισμό υψηλά ιστάμενων ακροδεξιών πολιτικών, και κυριότερα του Μάκη Βορίδη, του παρόντος Υπουργού Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων. Ο Βορίδης έπαιξε βασικό ρόλο στο να συμμετάσχει το ΛΑΟΣ στην κυβέρνηση «εθνικής ενότητας» και επιβραβεύτηκε με υψηλό ρόλο εντός της ΝΔ, όταν το ΛΑΟΣ πλήρωσε το εκλογικό τίμημα για τη συνεργασία του με το «σύστημα» (και ως εκ τούτου άνοιξε την εκλογική θύρα στη Χρυσή Αυγή). Προτού να γίνει μέλος του ΛΑΟΣ, ο Βορίδης ήταν ηγετικό στέλεχος τόσο της ΕΠΕΝ όσο και του Ελληνικού Μετώπου, ριζοσπαστικών δεξιών γκρουπούσκουλων με έντονα εξτρεμιστικά δεξιά στοιχεία.

Αν η ελληνική ακροδεξιά ξεχωρίζει από τα ευρωπαϊκά αδελφά κόμματα, είναι για τον κατακερματισμό και την αστάθεια των κομμάτων της. Κυριολεκτικά κάθε δεκαετία έχει ένα άλλο «εξέχον» ακροδεξιό κόμμα, το οποίο επιβιώνει για μερικές εκλογικές αναμετρήσεις, προτού εξαφανιστεί και περάσει στην πολιτική λήθη. Κανένα κόμμα δεν κατάφερε ποτέ να κυριαρχήσει στην ακροδεξιά σκηνή και, με εξαίρεση τη Χρυσή Αυγή, κανένα κόμμα δεν διαθέτει ισχυρή οργάνωση ή τη στήριξη κάποιας υποκοουλτούρας. Από την ΕΠΕΝ τη δεκαετία του 1980 μέχρι την Ελληνική Λύση σήμερα, η ελληνική ακροδεξιά κατά κύριο λόγο αποτελείται από εξτρεμιστικά δεξιά γκρουπούσκουλα και λαϊκιστές ριζοσπάστες

δεξιούς πολιτικούς επαγγελματίες που αποκομίζουν ελάχιστο κέρδος από τον ωκεανό της λαϊκής δυσaréσκειας. Για να δώσουμε τις σωστές διαστάσεις της αδυναμίας της, ακόμα και την τελευταία δεκαετία το σύνολο της ακροδεξιάς δεν κατάφερε να προσελκύσει περισσότερο κόσμο από το σταλινικό Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας, ένα απομεινάρι του Ψυχρού Πολέμου.

Παρόλο που στις εκλογές του 2019 είδαμε το καλοδεχούμενο τέλος της κοινοβουλευτικής παρουσίας της Χρυσής Αυγής –και στη συνέχεια την από καιρό αναμενόμενη δικαστική απόφαση που έκρινε ότι το κόμμα της Χρυσής Αυγής λειτουργούσε ως μια εγκληματική οργάνωση, τον Οκτώβριο του 2020–η παρούσα εκλογική αδυναμία της ακροδεξιάς δεν θα πρέπει να θεωρείται λανθασμένα απόδειξη της απουσίας ακροδεξιών αισθημάτων. Πάντα υπήρχε ένα πολύ ισχυρό εθνικιστικό ρεύμα στον ελληνικό πολιτικό και δημόσιο διάλογο, που εκφράζεται και ενισχύεται από ισχυρούς εθνικούς θεσμούς, από το κόμμα της ΝΔ μέχρι την Ορθόδοξη Εκκλησία. Φαίνεται αναπόφευκτο ότι ένα άλλο λαϊκιστικό ριζοσπαστικό δεξιό κόμμα θα αναδυθεί στο όχι και τόσο μακρινό μέλλον, μετά την απογοήτευση από την τωρινή κυβέρνηση της ΝΔ, μια πιθανή οικονομική κρίση που θα σχετίζεται με τον COVID-19, ή ακόμα έναν ακόμα εθνικιστικό παροξυσμό για την ΕΕ, τη (Βόρεια) Μακεδονία, τους πρόσφυγες ή την Τουρκία. Ωστόσο, εφόσον αυτό θα είναι ένα ακόμα ελλιπώς οργανωμένο και βραχύβιο κόμμα, η βασική φιλελεύθερη δημοκρατική επαγρύπνηση θα πρέπει να αφορά (ευκαιριακές) προσπάθειες να υιοθετηθεί ακροδεξιά ρητορική και τα ακροδεξιά ζητήματα από την κυρίαρχη πολιτική τάση.

Cas Mudde

Athens, Τζόρτζια (ΗΠΑ)

19 Οκτωβρίου 2020